

โนราชนาฏกรรม ในวิถีชุมชน

Nora Performance in
Community's Way of Life

โดย: ธรรมนูญ บัณฑิตย์

นาฏกรรมโนรา เป็นศิลปะการแสดงที่สร้างความสุขให้กับชุมชนในภาคใต้ ทุกระดับ ที่มีความใกล้ชิดและสัมผัสกับการแสดงโนราตามวิถีชีวิตที่ปรากฏอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน นาฏกรรมโนราสร้างความสุขทั้งทางด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และชุมชน ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ชุมชนในภาคใต้ได้รับการสืบทอด คัดสรร สร้างสรรค์ ที่จะให้ผู้คนในภาคใต้ มีความสุข จากนาฏกรรมโนราซึ่งเป็นศิลปะการแสดงของตนเองที่ปรากฏอยู่ในชุมชน

Nora Performance is an art that creates happiness to the southern communities at all levels that have been familiar and experienced with Nora in their way of lives, from the past to the present. Besides, it brings happiness both mentally and physically, and to society and community to living harmoniously. These activities have been inherited to, selected and created for bringing happiness to all communities in the southern region; the performing arts that every community owns.

โนราจังหวัดปัตตานี โนรายกและศิษย์
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร (2538)

โนราจังหวัดพัทลุง โนราขุนอุปถัมภ์นรากรและคณะรำทำซัดขึ้นให้เป็นวง
ที่มา: จาก สมุดภาพที่ระลึกเสด็จประพาสภาคใต้, โดย ประชุม
ปานเจริญ และละออง ศรีสุคนธ์, 2502, พระนคร: คลังวิทยา.

โนราโบราณบ้านนาพรุ จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา: จาก "สาส์นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ", โดยกรมศิลปากร, 2516,
วารสารศิลปากร, 17(3).

การแสดงโนราเป็นนาฏกรรมที่รับใช้ในวิถีชุมชน ได้ทุกท้องถิ่นของภาคใต้ด้วยขนบนิยมการแสดงที่มีทั้งความบันเทิงและพิธีกรรมที่สามารถทำให้ประชาชน ผู้นำศิลปะการแสดงโนราไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ มาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปรากฏว่านาฏกรรมที่ปรากฏอยู่ในศิลปะการแสดงโนรา มีการเคลื่อนตัวเลื่อนไหลไปตามบุคคลที่มีความผูกพันกับการแสดงโนรา เมื่อมีการโยกย้ายถิ่นฐานไปรวมกลุ่มในภูมิภาคอื่น ๆ ทำให้วิถีชีวิตสังคมนั้นมีโอกาสได้ชื่นชมนาฏกรรมโนราไปด้วยกัน แม้แต่ในโลกดิจิทัลหรืออินเทอร์เน็ต นาฏกรรมโนราก็ไปปรากฏเป็นวิถีชีวิตอยู่ในสังคมออนไลน์อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและนำศึกษาเรียนรู้และภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

นาฏกรรมวิถีชุมชนในอดีต

สมัยอดีตกาลผ่านมาไม่น้อยกว่า 100 ปี ศิลปะการแสดงโนราจะเป็นสิ่งที่ชุมชนชาวบ้านภาคใต้ภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของความงดงามและความมีคุณค่าแห่งการแสดงที่บ่งบอกถึงความยาวนานของศิลปวัฒนธรรมการแสดงโนรา เมื่อมีพระมหากษัตริย์พระบรมวงศานุวงศ์หรือบุคคลสำคัญ มาเยี่ยมเยียนหัวเมืองภาคใต้ ชุมชนแต่ละมณฑลสำคัญก็จะนำโนรามาร่วมแสดงถวายการต้อนรับพร้อมกับการเข้ารับชมอย่างใกล้ชิดของประชาชนในท้องถิ่นพร้อมทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์หรือเจ้านายชั้นสูงผู้มาเยี่ยมเยียน การแสดงโนราของแต่ละชุมชนที่แสดงออกมาในขณะนั้นสร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็นกลับไปบรรยายการแสดงได้อย่างละเอียดหรือมีการบันทึกภาพแสดงความประทับใจและจดจำในความงดงามของโนราในครั้งนั้น ดังเช่น ภาพร่างทำรำของโนราบ้านนาพรุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งวาดโดยกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ คราวเสด็จเยี่ยมมณฑลภาคใต้

โนราจังหวัดสงขลา
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร (2538)

โนราจังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร (2538)

นาฏกรรมวิถีชุมชนปัจจุบัน

ลักษณะของนาฏกรรมโนราในวิถีชุมชนภาคใต้ในปัจจุบันนั้นจะปรากฏอยู่ในสถานะของสังคม 3 รูปแบบ

1. นาฏกรรมโนราในวิถีชุมชนพิธีกรรม
 2. นาฏกรรมโนราในวิถีชุมชนบันเทิง
 3. นาฏกรรมโนราในวิถีชุมชนแห่งการศึกษา
- รูปแบบของการแสดงโนราที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ล้วนสะท้อนขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และการปฏิบัติที่งดงามที่น่าสนใจ ดังนี้

นาฏกรรมโนราในวิถีชุมชนพิธีกรรม

ลักษณะของการแสดงโนราที่เกิดขึ้นในชุมชนรูปแบบนี้จะมี 2 ลักษณะ คือ

1. การแสดงโนราประกอบพิธีกรรมตั้งหิ้งบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการจัดขึ้นในบ้านซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เรียบง่ายแต่แฝงไปด้วยความรัก ความศรัทธาและความบันเทิง ได้แก่ การเชิญโนรามารประกอบพิธีกรรมเพื่อจัดตั้งหิ้งบูชาที่เคารพบรรพบุรุษ คล้ายกับหิ้งบูชาพระ ภายในบ้าน โดยใช้นายโรงโนราและผู้ช่วยอีก 1 คน พร้อมคณะดนตรีมาประกอบพิธีกรรมร้องบท เชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพมาประดิษฐาน

ที่หิ้ง ซึ่งได้จัดวางในที่เหมาะสมสำหรับบูชาภายในบ้าน โดยมีสมาชิกภายในครอบครัวผู้เป็นเจ้าของมาร่วมประกอบพิธีกรรมกับคณะโนรา ซึ่งประกอบพิธีกรรมในช่วงเช้าของวันพุธแรกของเดือน หรือเดือนพฤษภาคมของทุกปีหรืออาจจะเป็นไปตามกำหนดของแต่ละเจ้าภาพและโนราที่มีฤกษ์ยามยามดีที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งการตั้งหิ้งโนราจะปรากฏกันโดยทั่วไปในชุมชนภาคใต้ที่เคารพบูชาบรรพบุรุษครุหมอตายายโนรา

2. การแสดงโนราประกอบพิธีกรรมโรงครู ถือได้ว่าเป็นนาฏกรรมในวิถีชุมชนขนาดใหญ่ที่มีการวางแผน กำหนดการแสดง มีการจัดการอย่างชัดเจน ว่าต้องแสดงอยู่ในช่วงเดือน 6-9 หรือเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม แต่ปัจจุบันสามารถขยายเวลาได้มากยิ่งขึ้น ตามความต้องการของเจ้าภาพและคณะโนรา ซึ่งการแสดงโนราโรงครูอาจจัดแบบ 1 คืนหรือการแสดงโรงค้ำหรือจัด 3 วัน 2 คืน การแสดงโรงครูโดยทั่วไปแต่ละโรงครูใหญ่ต้องมีการแสดงพิเศษปรากฏเพิ่มเติมหรือมีกิจกรรมที่สำคัญเกิดขึ้นกว่าการแสดงปกติ เช่น มีการทำพิธีครอบครุโนรา การมีการรำคล้องหงส์แหงเข้ ในการแสดง ซึ่งจะจัดกันในวันพุธ-ศุกร์ของช่วงเดือนดังกล่าว

การตั้งหิ้งบูชาบรรพบุรุษ
ที่มา: ภาพโดยโนราโทน สมพงษ์น้อยดาวรุ่ง (2562)

นายโรงโนราและผู้ช่วยอีก 1 คน พร้อมคณะดนตรีประกอบพิธีกรรมตั้งหิ้ง
ที่มา: ภาพโดยโนราโทน ดาวรุ่ง ศ.จำเรียมศิลป์ (2562)

พิธีกรรมแทงเซ้

ที่มา: จาก ลักษณะไทย, โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2541, กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

โนราโรงครุ

ที่มา: ภาพโดยธรรมเนียม นิคมรัตน์ (2553)

ผู้เขียนร่วมพิธีโนราโรงครูที่ ต.กรูด อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี
ภาพโดย ธีรยุทธ เมืองแมน

ที่มา: <https://m.facebook.com/SartNoraKruThummanit/photos/pcb.3964151010308094/3994786413911220>

โนราตะวันตก จันทราศิลป์ประกอบพิธีกรรมโนราโรงครู
ที่มา: ภาพโดยตะวัน วงศ์พลธรา (2565)

นาฏกรรมในวิถีชุมชนบ้านเทิง

การแสดงโนราเพื่อความบันเทิงเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของคนภาคใต้ได้อีกรูปแบบหนึ่งที่แสดงถึงนิสัยชอบสนุก ร้องรำทำเพลง และแสดงความสามารถในการสร้างศิลปะเป็นศิลปะที่ดีเยี่ยม และเกิดการยอมรับยกย่องในสังคมชุมชนภาคใต้ การแสดงโนราเพื่อความบันเทิงคือการจัดให้มีคณะโนราแสดงในการสำคัญต่าง ๆ ของวัด ชุมชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ มีการปลูกโรงจัดแสดงโนราแก่ผู้ชมให้เกิดความบันเทิง ไร้ใจ สนุกสนาน อาจจะจัดวันเดียวหรือจัดแสดงติดต่อกันหลายวันตามความต้องการของเจ้าภาพหรือ

ท้องถิ่นที่มีการจัดงาน จนเกิดขึ้นเป็นมหรสพหรืองานประจำปี ประเพณีของชุมชน และในบางครั้งมีการประกวดแข่งขันโนรามากกว่า 2 คณะ เพื่อแสดงให้เห็นความเยี่ยมยอดของศิลปินโนราในภาคใต้ หรือบางคนจะมีการจัดการแสดงโนราประยุกต์ที่ยิ่งใหญ่ มีเวทีดนตรี นักแสดง เครื่องเสียง การแต่งกาย ปราภฏตระการตา นำศิลปะการแสดงรูปแบบอื่นมาประกอบประสมประสานจนเกิดเอกลักษณ์รูปแบบการบันเทิงเฉพาะตัวของคณะตนเอง ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของคนรุ่นใหม่หรือชุมชนที่ชื่นชอบการแสดงบันเทิงรูปแบบประยุกต์

วงดนตรีคณะโนราโทสมพงษ์น้อยดาวรุ่งเป็นการแสดงโนราในรูปแบบประยุกต์
ที่มา: ภาพโดยโนราโทสมพงษ์น้อยดาวรุ่ง (2562)

โนราบันเทิง บ้านโนราห์โชว์
ที่มา: ภาพโดยบ้านโนราห์โชว์ (2560)

คณะโนราห์เหล็ยม ศรีชัย
ที่มา: ภาพโดยภูมิพัฒน์ อนุวัฒน์วงศ์ (2565)

โนราในนาฏกรรมชุมชนการศึกษา

โนราในสถานศึกษาของชุมชนที่ปรากฏโดยทั่วไป มีทุกระดับตั้งแต่ศูนย์เด็กจนถึงระดับมหาวิทยาลัย มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการแสดงโนรา เพื่อส่งเสริมทักษะความรู้เป็นประสบการณ์โดยตรงหรือประสบการณ์พิเศษแก่เยาวชนทุกระดับทั้งใช้เวลาเรียนปกติหรือวันเสาร์ วันอาทิตย์และช่วงปิดภาคเรียน มีการสอนส่งเสริมการแสดงโนราในหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้สามารถนำไปใช้เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การฝึกอบรมโนรา ดนตรี ช่วงฤดูร้อน เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การฝึกอบรมโนราเพื่อการแสดงบุชาทวดยายหมลี้ วัดพะโคะ อำเภอสังขละบุรี การฝึกอบรมโนราเพื่อบุชาทวดเลียบ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา การฝึกอบรมโนราเพื่อแสดงงานสงขลานครินทร์ เป็นต้น นาฏกรรมโนราที่ปรากฏเหล่านี้แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงการจัดการเรียนการสอนโนราที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในวิถีชีวิตและสังคมได้อย่างยั่งยืน

- โนราธรรมนิษฐ์ ดำรงศิลป์ ศ.สาโรช (ผู้เขียน) พร้อมลูกศิษย์เตรียมรำโนราเพื่อบุชาทวดเลียบ หน้าศาลพระมิ่งขวัญเมืองหลักชัย อ.นาทวี จ.สงขลา ภาพโดย ศูนย์สื่อศิลปวัฒนธรรม ไทยพีบีเอส ที่มา: ศาสตรโนรา คุรุธรรมนิษฐ์ นิคมรัตน์ - Thummanit Nikomrat. (2565, 22 เมษายน), Facebook. <https://www.facebook.com/SartNoraKruThummanit/photos/a.1197938876929335/5482498705139976/?type=3>

■ ลูกศิษย์สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณีวัฒนา มหาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยครูมล ภัทรมาส พรหมแก้ว ขณะถ่ายทำรายการต้นกล้าพันธุ์ใหม่ ตอน มโนราห์ปักชี่ได้ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2562 ออกอากาศทาง NBT SOUTH ช่อง 11 ที่มา: ภาพโดยภัทรมาส พรหมแก้ว (2562)

การแสดงโนราบูชาทวยายหมี่และหลวงปู่ทวด ณ วัดพะโคะในงาน “เฉลิมฉลองโนราภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน”
ภาพโดย คุณอนุภัทร จันทรแก้ว

ที่มา: แลเต้แลไต. (2565, 25 มีนาคม), Facebook. <https://www.facebook.com/LaetaLaeTai/posts/4934996119926840>

นาฏกรรมโนราในวิถีชีวิตของสังคมมิได้ปรากฏอยู่ในชุมชนภาคใต้เท่านั้น ปัจจุบันนาฏกรรมการแสดงโนราได้ปรากฏอยู่ทั่วทุกชุมชนหรือทุกมุมโลกที่รู้จัก เข้าใจ พร้อมชื่นชอบใกล้ชิดในศิลปะการแสดงโนราและสามารถเป็นเจ้าของวัฒนธรรมการแสดงที่มีคุณค่ายั่งยืนนี้ได้ ถ้าหากได้ศึกษาอย่างลึกซึ้ง เข้าใจในบริบทอย่างถ่องแท้เพราะนาฏกรรมโนราเป็นศิลปะการแสดงที่สามารถรับใช้ในวิถีชีวิตสร้างความสุขให้

กับคนทุกชุมชนที่ได้มีโอกาสสัมผัสความงดงามแห่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติ ซึ่งหนทางระยะเวลาที่จะได้รับเอาความมีคุณค่าแสงงดงามมาสร้างความสุขในวิถีชีวิตมิได้ยากเย็นหรือมีปัญหาอุปสรรคในการเรียนรู้สิ่งเหล่านี้เลยล้วนขึ้นอยู่กับการมีเวลาที่จะให้การเรียนรู้สิ่งเหล่านี้และความรักชื่นชอบที่เราจะให้กับนาฏกรรมการแสดงโนราแห่งวิถีชีวิตในปัจจุบัน ●

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2516). *ศาสน์สมเด็จพระ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. วารสารศิลปากร, 17(3), 1-28.*
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., (2541). *ลักษณะไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ (อาจารย์). (2535). *พิธีกรรมทางเข้*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สถาบันคึกฤทธิ์.
- ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ (อาจารย์). (2538). *โนรา*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- ประชุม ปานเจริญ และ ละออง ศรีสุคนธ์. (2502). *สมุดภาพที่ระลึกเสด็จประพาสภาคใต้*. พระนคร: คลังวิทยา.
- แลติ๊ะแลใต้. (2565, 25 มีนาคม). [ภาพ]. *การแสดงโนราบูชาทวดยายหมูลีและหลวงปู่ทวด ณ วัดพะโคะ...* Facebook. <https://www.facebook.com/LaetaLaeTai/posts/4934996119926840>
- ศาสตราจารย์โนรา ครูธรรมนิตย์ นิคมรัตน์-Thummanit Nikomrat. (2565, 22 เมษายน). [ภาพ]. *โนราธรรมนิตย์ ดำรงศิลป์ ศ.สาโรช (ผู้เขียน) พร้อมลูกศิษย์เตรียมรำโนราเพื่อบูชาทวดเลี้ยง...* Facebook. <https://www.facebook.com/SartNoraKruThummanit/photos/a.1197938876929335/5482498705139976/?type=3>
- องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย. (2565). *ไทยบันเทิง ThaiPBS*. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2565, สืบค้นจาก <https://program.thaipbs.or.th/ArtandCultureThaiPBS/videos/clip>